

Ontstaan ijzerindustrie

In het stroomgebied van de Achterhoekse rivieren en beken bevond zich in de grond veel moeraserts, in de vorm van zeer harde lagen oer, de oerbanken. Ijzeroer een afzettingsproduct van stilstaand water op laaggelegen gronden. Onder de landbouwgronden erg schadelijk voor het gewas en ook bij houtteelt werkt een oerbank nadelig. De boeren waren het dan ook liever kwijt dan rijk.

In 1689 bood zich een oplossing aan toen Josias Olmius van de staten van Zutphen een octrooi verkreeg voor de delving van ijzeroer in het kwartier van Zutphen. Het ambt Doetinchem volgde. Hij kreeg tevens toestemming om bij Rekhem aan de Bielheimerbeek de vervallen watermolen van het in de Tachtigjarige Oorlog verwoeste klooster Bethlehem om te bouwen tot 'ysermolen'. Het ambt Doetinchem volgde. Op de plek, net voor de pleisterplaats Onland, waar u zich nu bevindt. Daar wilde Olmius een 'yserhut' beginnen. Het inheemse moeraserts diende als grondstof voor deze ijzersmelterij.

De watermolen zorgde voor de zuurstoftoevoer die voor het smelten benodigd was, ze dreef de blaasbalgen aan. Voor het blaaswerk werden in de 18de eeuw blaasbalgen van hout en leer gebruikt. Deze blaasbalgen werden door een waterrad op en neer bewogen. Deze belangrijke handeling mocht niet onderbroken worden. Houtskool was de brandstof.

Het was de eerste houtskoolhoogoven in Nederland. Waarschijnlijk had Olmius had de kennis opgedaan in Wallonië. Belangrijke factoren bij de vestiging van de houtskoolhoogovens waren de aanwezigheid van grondstoffen en de ligging aan bevaarbare rivieren of beken. Het water voor de energie, maar ook als aan- en afvoer van de grondstoffen en de producten. Deze factoren waren in de omgeving van de Bielheimerbeek allemaal aanwezig. En van oudsher had er aan de beek een watermolen gelegen.

Het benodigde kalksteen werd in Winterswijk en in Münsterland gedolven. De kalk bond de klei, het zand en de veenresten van het ijzeroer tot het zogenaamde slak, het afvalproduct dat op oude boerenerven en dorpspleinen nog veel als verhardingsmateriaal voor de bodem te vinden is.

Ook de andere grondstoffen waren in de Achterhoek voorradig. In het smeltproces van het oer nam de houtskool een belangrijkste plaats in. De houtskool diende vooral om het ijzererts te verhitten, maar ook om de zuurstof van het ijzeroxide te binden. Het vervaardigen van houtskool was een vak apart. Het vereiste kundigheid en geduld. De familienaam Colenbrander herinnert nu nog aan dit lucratieve beroep dat veel boeren uitoefenden.

Een vierde factor waarom langs de Oude IJssel de eerste ijzerindustrie ontstond was de ondernemingsgeest om zo'n nieuwe bedrijvigheid op te zetten en de aanwezigheid van arbeidskrachten. De nog tamelijk schaarse bewoners waren blij met de nieuwe werkgelegenheid. De ijzermolen produceerde in het midden van 18de eeuw handgranaten, bommen, kogels en huishoudelijke gebruiksvoorwerpen. De omstandigheden bij de Bielheimerbeek werden slechter, men mocht door veranderende contracten slechts zes maanden stuwen. Een normale ijzercampagne duurde zeven tot acht maanden. Problemen dus. De ijzerhut sloot uiteindelijk in 1810; de nieuwe eigenaren hadden al een tiental jaren ook een ijzerhut in Laag - Keppel.

Voor de werking van de hoogovens verwijzen we u naar [deze websteec](#).

Bron: 'Nijver in het Groen', drs. Hans de Beukelaer, uitgave Stichting Staring Instituut/Mr. H.J. Steenbergenstichting, 1990.